

Oorlog met de bosnegers in Suriname

Suriname was in de achttiende eeuw het toneel van langdurige oorlogen met slaven die van de plantages waren weggelopen. Deze 'bosnegers', zoals zij werden genoemd, voerden een guerrilla tegen de koloniale troepen. Dit artikel gaat in op deze strijd en beschrijft de guerrillamethoden van de bosnegers en de manier waarop de koloniale troepen probeerden deze uitdaging het hoofd te bieden. Dr. J.A. de Moor (1953), die in 1999 promoveerde op een studie getiteld *Westerlings oorlog: Indonesië 1945-1950*, is als senior onderzoeker verbonden aan het Instituut voor Militaire Geschiedenis van de Landmachtstaf, Den Haag.

Suriname: land van plantages en slaven

Vanaf het moment dat Afrikaanse negerslaven, kort na 1500, werden ingevoerd in de Nieuwe Wereld om daar op de plantages te werken, waren er slaven die van de plantages wegvluchtten en zich in de bossen verborgen hielden. Zulke slaven werden 'weglopers', runaways of marrons genoemd. Een van de grootste marrongemeenschappen leefde in Suriname. Vandaag de dag vormen de 'bosnegers', zoals de marrons daar van oudsher worden genoemd, met 33.000 mensen ongeveer 8% van de bevolking.

Suriname, ruim vier maal zo groot als Nederland en gelegen aan de noordkust van Zuid-Amerika, was sinds 1667 in handen van de Staten van Zeeland en in feite een Zeeuwse kolonie. Van 1683 tot 1795 was het in bezit van de zogenaamde Sociëteit van Suriname. Deze Sociëteit was een samenwerkingsverband tussen de (in 1621 opgerichte) West-Indische Compagnie, de stad Amsterdam en de familie Van Aerssen van Sommelsdijck, die van de Staten Generaal een charter ontvingen ter exploitatie van de kolonie Suriname.[1] Suriname was vóór alles een plantagekolonie. Tegen het eind van de achttiende eeuw telde het ongeveer 600 plantages die in grootte varieerden van tien tot 2.500 hectare. Zij waren gelegen langs de rivieren en strekten zich vanaf de oevers landinwaarts uit. De verbouwde producten waren suiker, koffie, cacao, katoen en hout. De plantages waren over het algemeen winstgevend, zij het dat zij na 1770 door een ernstige financiële crisis werden geteisterd.

De arbeid werd volledig verricht door uit West-Afrika geïmporteerde negerslaven. Tegen het eind van de achttiende eeuw leefden er ongeveer 50.000 slaven en slavinnen op de plantages. De meesten van hen werden ingezet in het productieproces, maar een deel was werkzaam in de huishouding van de planter, plantage-administrateur of van in Paramaribo wonende Europeanen. Niet alle slaven verrichtten arbeid: kleine kinderen en ouden van dagen waren daarvan vrijgesteld.

Suriname genoot de twijfelachtige reputatie zijn slavenbevolking uiterst hardvochtig te behandelen. Ongetwijfeld zal het harde slavenregime de marronage onder de Surinaamse slaven hebben bevorderd.[2]

Naar schatting liep in de achttiende eeuw 10 à 15% van de slavenbevolking op enig moment weg. Dat betekent dat er toen zo'n 5.000 à 7.000 bosnegers moeten hebben gewoond. Zij waren verdeeld in aparte groepen of clans, die onder hun eigen naam bekend stonden en een eigen grondgebied bewoonden. De belangrijkste bosnegergroepen waren de Saramacca, Djuka (of Aukaners), Matawai, Kwinti en Boni (zie kaartje 2).

Het zich verborgen houden was voor de weglopers van levensbelang. Het ontdekken en verwoesten van de dorpen en/of kostgronden bracht de bosnegers aan de rand van de hongerdood.

Een blik op de natuurkundige kaart van Suriname maakt duidelijk dat het terrein aldaar ideaal was als schuilplaats voor 'weglopers'. De met tropisch regenwoud bedekte bergen en heuvels waren alleen toegankelijk via de rivieren en zijrivieren ('kreeken') die het land van noord naar zuid doorsnijden. De uit mangrovebossen bestaande kuststrook, het savannegebied daarachter en, vooral in Oost-Suriname, de uitgestrekte moerassen ('swampen') boden eveneens bescherming. Maar de swampen en het regenwoud maakten het leven van de bosnegers uiterst zwaar en hard. Om te overleven moesten zij stukjes regenwoud kaal slaan en platbranden om voedsel te kunnen verbouwen. Bovendien moesten deze zogeheten kostgronden goed verborgen worden gehouden. Ook hun dorpen lagen diep in de jungle verscholen om ontdekking te voorkomen. Verborgen voetpaden gaven toegang tot hun woonplaatsen. Op andere, eveneens goed verborgen locaties, hadden zij hun kostgronden aangelegd en 'schaduwdorpen' gebouwd die dienden als opslagplaatsen voor maïs, rijst, cassave en andere voedingsmiddelen. In de moerassen van Oost-Suriname bouwden zij dorpen voorzien van palissaden met schietgaten op zandbanken midden in de moerassen. Onder water verborgen paden gaven toegang tot die locaties.

De volhardendheid waarmee de bosnegers zich temidden van de vijandige natuur hebben weten te handhaven, dwingt dan ook bewondering af.

Het aantal Europese inwoners lag aanzienlijk lager en bedroeg naar schatting 2.500, waarvan het grootste deel in Paramaribo woonde. Het waren kolonisten, planters en administrateurs van de plantages, alsmede ambtenaren in dienst van de Sociëteit, vrije beroepsbeoefenaren en ambachtslieden. De grootste groep Europeanen bestond echter uit militairen. De Sociëteit hield er een kleine legermacht op na, bestaande uit circa 900 militairen, die in de eerste plaats voor de verdediging van de kolonie moesten zorgen. De kwaliteit van deze troepen liet nogal te wensen over. Het was een samenraapsel van soldaten afkomstig uit de garnizoenen van de Republiek, waarvan de meeste weinig zin hadden in de koloniale militaire dienst en die trouwens ook niet bestand bleken tegen het Surinaamse klimaat en voortdurend ziek waren. De koloniale legermacht was daarom permanent zwaar onder de sterkte. Het is dan ook de vraag of de militairen die in de achttiende-eeuwse strijd tegen de bosnegers op expeditie moesten gaan wel tegen hun taak waren opgewassen. Hoe pakten zij het aan? Ontwikkelden zij een op de situatie toegesneden en aangepaste vorm van oorlogvoering? En hoe handhaafden de bosnegers zich? Slaagden zij er in zich de militairen van het lijf te houden? Welke wapens gebruikten zij, wat was hun tactiek?

Op al deze vragen zal in dit artikel worden geprobeerd een antwoord te geven.

'Weglopers', 'marrons', 'bosnegers'

Het begrip 'marron' (in het Engels 'maroon') is afgeleid van het Spaanse woord cimarrón, dat 'van de kudde afgedwaald vee' betekent en als bijbetekenis 'wild geworden' en 'ongebroken' heeft. De

aanduiding marron is tegenwoordig in de historische en antropologische literatuur algemeen gangbaar.

Men neemt aan dat het verschijnsel marronage zich voor het eerst voordeed op het eiland Hispaniola, de hedendaagse Dominicaanse Republiek. Daar werden in 1502 slaven ingevoerd bestemd voor de suikerplantages. De weglopers hielden zich schuil in de bossen, kregen gezelschap van nieuwe weglopers en vormden spoedig kleine, vrije en onafhankelijke gemeenschappen. Vanuit hun dorpen vielen zij tijdens nachtelijke strooptochten uit lijfsbehoud de plantages aan op zoek naar voedsel, gereedschap, wapens en vrouwen. In de loop van de zestiende eeuw nam de marronage een schrikbarende omvang aan. De marrons vormden een ernstige bedreiging voor de plantages en verspreidden angst en paniek in de koloniën. Van meet af aan maakten de planters jacht op hun kostbare weggelopen slaven om ze weer te werk te stellen op de plantages of, als dat niet lukte, hun dorpen op te sporen en te verwoesten. De marronage bleef niet beperkt tot Hispaniola en andere Spaanse bezittingen in het Caraïbisch gebied. Het verschijnsel breidde zich snel over heel de Nieuwe Wereld uit. In de zeventiende eeuw, toen ook Portugal, Engeland, Frankrijk en Nederland op grote schaal slaven importeerden in hun koloniën, wisten de plantages zich al spoedig omgeven door een hele reeks marrondorpen, diep verborgen in de onontgonnen en vaak moeilijk toegankelijke gebieden in de wijde omtrek van de plantages. Zulke dorpen werden aangetroffen langs de oostkust van Noord-Amerika, op Jamaica, in Midden-Amerika, in Venezuela, de Guyanas, Colombia, Peru en Brazilië. De marrons wisten zich als vrije en onafhankelijke groepen te handhaven tot in de negentiende eeuw, toen de slavernij in de koloniën werd afgeschaft. In de meeste landen van Midden- en Zuid-Amerika leven ook tegenwoordig nog hun duidelijk herkenbare afstammelingen.

De oorlogen met de bosnegers in de achttiende eeuw

Vanaf het begin van de achttiende eeuw pleegden de bosnegers nachtelijke overvallen op de plantages en groeiden in korte tijd uit tot een hinderlijke en gevaarlijke plaag. De planters beantwoordden de overvallen met georganiseerde paramilitaire groepen die klopjacht maakten op de bosnegers. Zij gebruikten daarvoor hun eigen slaven, de lokale Arowak en Carib-indianen (de oorspronkelijke bevolking) en vechthonden. De koloniale autoriteiten droegen aan deze acties bij door premies uit te loven voor elke gevangen genomen bosneger of voor elk ontdekt bosnegerdorp. Maar zij weigerden Sociëteitstroepen ter beschikking te stellen. De planters moesten de beveiliging van hun plantages zelf organiseren en betalen. Zij deden dat onder meer door een speciaal fonds in het leven te roepen, de zogenaamde 'Cassa voor de weglopers', waarin elke planter jaarlijks een bedrag stortte ter financiering van de jacht op de bosnegers. Althans, zo was de intentie, maar niet de praktijk. Een van hen, de Joodse planter David Nassy, die in de zogenaamde Joden Savanne aan de Surinamerivier woonde, was een bijzonder succesvolle bosnegerjager. Met zijn eigen slaven en met Indianen organiseerde hij in de loop der jaren minstens dertig expeditie, waarbij vele bosnegers gedood en verschillende dorpen en kostgronden verwoest werden. Maar lang niet iedere planter had zo veel succes.

In 1730 was er naar het oordeel van alle betrokkenen een noodsituatie ontstaan die noopte tot ingrijpen van de koloniale overheid. De strijd tegen de bosnegers werd van dat jaar af een zaak van het koloniale leger en was het begin van een eeuw strijd waarin zowel de koloniale (Sociëteits-)troepen als de bosnegers gevoelige verliezen leden zonder dat het evenwel tot een oplossing kwam. De strijd tegen de bosnegers kan in twee perioden worden verdeeld. In de eerste periode, de jaren 1730-1760, werden naar schatting 50 kleine en grote militaire expeditie georganiseerd tegen de op dat moment meest gevreesde bosnegergroepen, de Saramacca en de Djuka. Zij woonden langs de grote rivieren in Midden- en Oost-Suriname op ongeveer 200 km

landinwaarts (zie kaartje 2). De expedities hadden echter zelden succes en uiteindelijk zag de koloniale overheid zich genoodzaakt vrede te sluiten met deze bosnegers. Dat gebeurde in 1760 met de Saramacca, in 1762 met de Djuka en in 1767 met de kleine groep van de Matoeariërs. Voor de planters was dit een hard gelag en ook een grote vernedering, maar tegelijkertijd heerste ook een gevoel van grote opluchting. Zij konden zich nu immers bevrijd achten van de overvallen. Voor de bosnegers was het een grote triomf. Hun vrijheid werd erkend en zij mochten blijven wonen in hun dorpen en zouden niet meer worden vervolgd. Sterker nog, zij kregen van de overheid een grote hoeveelheid gereedschap en zelfs handvuurwapens en buskruit, zodat zij deze levensbehoeften niet langer van de plantages behoeften te stelen. Van hun kant beloofden de bosnegers dat zij nieuwe 'weglopers' zouden oppakken en overleveren aan de autoriteiten, al zou daaraan lang niet altijd worden voldaan. De Saramacca en Djuka werden voortaan de 'bevredigde' bosnegers genoemd.

De tweede periode, de jaren 1765-1795, werd gekenmerkt door een permanente strijd in Oost-Suriname. Daar had zich in de moerassen een aantal bosnegergroepen verschanst, waarvan die onder leiding van de hoofdman Boni de belangrijkste was. Vanuit de 'swampen' bestookten zij de plantages waarbij zij met hun acties Paramaribo gevaarlijk dicht naderden.

Het was tijdens de strijd met de Boni's dat een nieuw korps werd opgericht dat er beter dan de reguliere troepen in slaagde de bosnegers in het nauw te drijven dankzij een nieuw ontwikkelde tactiek (zie verder).

De 'kleine oorlog' van de bosnegers

De Surinaamse bosnegers leerden de art of war in de harde school van de praktijk. Op het moment van weglopen waren zij niet bedreven in oorlogvoering in tropisch regenwoud.

Weliswaar bestond in hun West-Afrikaanse vaderland een traditie van beperkte oorlogvoering, maar niets wijst erop dat zij als 'volleerde krijgers' in Suriname waren aangekomen. Om te kunnen overleven was een guerrillastrijd tegen de plantages de beste aanpak, de 'kleine oorlog' die zij door vallen en opstaan zelf ontwikkelden.[3]

Hun voornaamste strijdmethoden waren de goed voorbereide, onverwachte nachtelijke aanval op een plantage of het in een hinderlaag lokken van een niets vermoedend koloniaal expeditiekorps. Tot een openlijke veldslag lieten de bosnegers zich nooit verleiden en tijdens een gevecht of schermutseling lieten zij zich weinig zien. Zij zwerven constant om ons heen, schreef kapitein E.G. Hentschel die in 1755 een expeditie leidde tegen de Saramacca bij Agamadja Kreek, maar ook hij kreeg zijn tegenstanders zelden te zien. Ook legden zij zich toe op het hinderlijk volgen, het 'thuisbrengen', van de koloniale troepen, dat niet zelden tot grote verliezen aan koloniale zijde leidde. Hoe dat in zijn werk kon gaan, ondervond kapitein E. Brouwer toen hij terugkeerde van een expeditie tegen de Saramacca in Tuido in 1747. Zijn troep was dodelijk vermoeid en telde veel zieken. De mannen wilden zo snel mogelijk naar huis en verwaarloosden de veiligheid van de troep. Op een onbewaakt moment vielen de bosnegers, die Brouwer al dagen in stilte hadden gevolgd, aan en brachten zijn troep een verpletterende nederlaag toe.

De journalen van de militairen bevatten tal van observaties over de strijdwijze van de bosnegers. Zo hieven zij bij onverhoedse overvallen een wild krijgsgeschreeuw aan, bliezen op hoorns en sloegen op trommels om de militairen schrik aan te jagen, zoals de Noord-Amerikaanse indianen dat ook deden in hun strijd tegen de binnendringende Europeanen. Hun geweren vuurden zij onder dekking van bomen of rotspartijen af op individuele tegenstanders, bij voorkeur blanke officieren. Altijd slaagden de bosnegers er wel in, ondanks hun ongeschooldheid in wapengebruik, om daarbij slachtoffers te maken. De militairen toonden zelfs respect voor hun tegenstanders. Zij schoten hun tegenstander neer 'als eenden', aldus gouverneur J.J. Mauritius

(1742-1751) die mismoedig constateerde dat voor elke gevangengenomen en gedode bosneger er twee voor in de plaats terugkwamen en hen vergeleek met het veelkoppige slang hydra uit de Griekse mythologie. Geen generaal, hoe briljant ook, zou de bosnegers kunnen verslaan, zo meende hij.

De weglopers excelleerden ook in 'inlichtingenwerk' en spionage. Op de plantages en naar het schijnt tot zelfs in Paramaribo toe, hadden zij hun spionnen en informanten. Soms wisten zij al lang van tevoren dat een koloniale troepenmacht zou worden uitgezonden, zodat zij bijtijds hun dorpen konden ontruimen om met hun voorraden nog dieper het woud in te trekken.

Hun achilleshiel was - afgezien van de precaire voedselsituatie - het verkrijgen van ijzerwaren, potten, pannen, allerlei soorten gereedschap en vooral wapens en buskruit. Deze onmisbare zaken moesten zij wel van de plantages roven. De mogelijkheden om er bijvoorbeeld door smokkelhandel van in het bezit te komen waren beperkt. Om het voortbestaan van hun groep te waarborgen waren er natuurlijk vrouwen nodig. Voor dit alles bleven zij afhankelijk van de nabijheid van plantages en konden zich dus niet al te ver verwijderen van de plantagezones. Juist dat maakte hen kwetsbaar.

Een andere zwakheid was dat er geen sprake was van eenheid onder de bosnegers. Integendeel, zij waren onderling sterk verdeeld en bestreden elkaar. Soms raakten groepen zo sterk verdeeld door een strijd om de macht tussen de leiders, dat één van de groepen zich afscheidde en zich elders vestigde.

Hun wapens bestonden aanvankelijk uit pijl en boog en een kort mes of sabel, maar al spoedig begrepen zij dat zij vuurwapens nodig hadden om de strijd met de koloniale militairen met enige kans op succes te kunnen aangaan. Schattingen wijzen uit dat één op de drie mannelijke en volwassen bosnegers een vuurwapen droeg. Kapitein C.O. Creutz, die in 1749 een tocht leidde tegen de bosnegers in Bakukuun, gaf hoog op over de zijns inziens uitstekende kwaliteit van de handvuurwapens van de bosnegers. Hij merkte daarbij overigens op dat de bosnegers zich onder andere bedienden van de wapens die zij twee jaar eerder op de troepen van de onfortuinlijke kapitein Brouwer hadden buitgemaakt.

Over de sterkte van de bosnegergroepen zijn geen precieze gegevens bekend, maar hun aantallen moeten niet overschat worden. De Boni's, bijvoorbeeld, met wie de militairen in de jaren 1770 slaags raakten, schijnen niet meer dan circa 600 mensen te hebben geteld, inclusief vrouwen en kinderen. Het aantal strijdbare mannen zal dus nog een stuk lager zijn geweest.

De 'grote oorlog' van de koloniale troepen

In de periode 1730-1760 wierpen de militairen omvangrijke expeditionaire eenheden in de strijd tegen de bosnegers. Men noemde een dergelijke expeditionaire afdeling een 'commando'. De sterkte ervan lag gemiddeld tussen de 200 en 500 man. Kapitein Brouwers troepenmacht telde 250 leden en 25 kano's, Creutz commandeerde 350 man en 30 kano's, terwijl Hentschel maar liefst 445 man en 54 kano's en andere vaartuigen onder zijn bevel had. Dat zijn grote aantallen. Gemiddeld 25% van de troepenmacht was blank en bestond uit officieren, onderofficieren en manschappen van de koloniale militie, de rest was zwart. De laatstgenoemden fungeerden in de eerste plaats als dragers van provisie die in kisten werd meegevoerd. Zij bedienden ook de vaartuigen, waarmee men in de eerste fase van een expeditie over de rivieren zo ver mogelijk landinwaarts probeerde te komen, voordat over land verder kon worden gegaan. Een andere groep zwarten fungeerde als geweerschutters ter aanvulling van de blanke infanterie. Alle zwarte deelnemers waren slaven, gehuurd van planters en afkomstig van verschillende plantages. Zij hadden meestal geen gevechtservaring. Opvallend is dat deze slaven geen vrijheid of andere beloning was toegezegd na terugkeer van een expeditie; dat gebeurde later in de eeuw wel.[4]

De eerste taak van een 'commando' was het opsporen van de bosnegerdorpen. De troepen waren daarbij afhankelijk van inheemse gidsen, omdat er nauwelijks betrouwbare kaarten van het binnenland bestonden. Gidsen waren vaak gevangengenomen of gedeserteerde bosnegers die het binnenland enigszins kenden. Het gebruik maken van de diensten van zulke gidsen was overigens wel riskant. De bosnegergids Adjagbo bijvoorbeeld was verantwoordelijk voor de vernietiging van Brouwers troepen. Hij leidde de militairen diep in de jungle, deserteerde toen naar de bosnegers en leidde vervolgens de bosnegers terug naar de troepen van Brouwer om hen in een hinderlaag te overvallen en uit te schakelen. Ook kapitein Hentschel werd op het verkeerde been gezet door zijn bosnegergids Kwassi. Alleen was in dit geval geen sprake van opzet. Kapitein Creutz verkeerde in de gelukkige omstandigheid over een blanke gids te beschikken, te weten de kolonist L. Nepveu, een echte woudloper die goed thuis was in het binnenland en die bovendien Saramacca sprak. Maar zulke betrouwbare en ervaren gidsen waren zeldzaam. Het lokaliseren van de dorpen was daarom een uiterst moeizame aangelegenheid. Nog voordat de troepen ook maar één bosneger hadden gezien, waren ze al uitgeput en voor het merendeel ziek.

Een ander groot probleem vormde de logistiek. De troepen namen voedsel, drank, buskruit en gereedschappen mee tijdens de expeditie, verpakt in kisten, tonnen en flessen. Eenmaal in het gebied aangekomen waar men de bosnegers vermoedde, sloegen zij een soort basiskamp op, waar hutten werden gebouwd voor de opslag van de goederen. Het over de grote rivieren en kreken verlopende transport was een dagelijks terugkerend zwaar gevecht met het terrein en de elementen. De talloze stroomversnellingen en watervallen vormden een grote hindernis en soms stonden de rivieren half droog, zodat de kano's en boten moesten worden gedragen over de vaak met scherpe rotspunten bezaaide rivierbeddingen. Zo moest kapitein Hentschel met zijn 54 boten 30 stroomversnellingen passeren, waarvoor hij maar liefst 40 dagen nodig had. Als gevolg van deze barre tocht waren veel militairen en dragers ziek geworden of de uitputting nabij. Bovendien bleek vaak dat de uit Paramaribo meegenomen voorraden van onvoldoende kwantiteit en kwaliteit waren. Kisten bleken maar half gevuld en het slecht verpakte voedsel raakte veelal snel bedorven. Het was te wijten aan zowel de planters als de overheid die onvoldoende zorg besteedden aan de kwaliteit van de troepen en van de bevoorrading. Het kostte te veel geld, en zij wilden het allemaal het liefst op een koopje doen. In de jaren 1740 werd dit door gouverneur Mauritius ruiterslijk erkend. Voedsel, kleding, bewapening, alles schoot te kort en dat was de reden, zo dacht hij, dat de troepen slecht presteerden.

De ingehuurd negerslaven bij een expeditie zorgden eveneens voor veel problemen. Sommige aanvoerders rapporteerden dat 50% van het zwarte personeel wegliep op enig moment tijdens de tocht - met medeneming van voorraden en wapens. De deserteurs sloten zich aan bij de bosnegers of probeerden juist zo snel mogelijk de weg naar de plantages terug te vinden. Zij prefereerden het slavenbestaan op de plantage boven militaire avonturen in het regenwoud. Bepaald moedig waren ze ook al niet: bij aanvallen wierpen de dragers hun kisten, alsmede wapens en buskruit, meteen in het struikgewas en maakten dat zij wegwamen. De achtergelaten goederen waren derhalve een gemakkelijke en zeer bruikbare buit voor de bosnegers.

In tactisch opzicht bleven de expeditionaire troepen zeer behoudend. De wijze van optreden was niet aangepast aan terrein en tegenstander. De troepen bleven zo veel mogelijk bij elkaar en trokken in een lange sliert door het woud uit vrees voor een aanval, maar dat maakte hen juist een ideaal doelwit. Vanuit het basiskamp werden regelmatig patrouilles uitgezonden. Deze slaagden er echter niet vaak in bosnegers op te sporen. Omgekeerd wisten de bosnegers de patrouilles wél te verrassen en brachten deze soms verliezen toe. Het is opmerkelijk dat de koloniale troepen in tegenstelling tot de bosnegers, eigenlijk nauwelijks over scherpschutters

beschikten. Infanteristen die in linie waren getraind, mikten niet zoals de bosnegers op individuele tegenstanders, maar schoten massaal in 'de goede richting'. De militairen bleven zich lange tijd gedragen alsof zij een reguliere tegenstander tegenover zich hadden. Soms gebruikten zij hoornsignalen voor de onderlinge communicatie en verrieden zo zichzelf, zodat ook de bosnegers goed op de hoogte waren van de troepenbewegingen.

Een nieuwe benadering

Tijdens de tweede periode (1765-1795) werden nieuwe initiatieven ontplooid in de strijd tegen de bosnegers. Het ging nu om groepen in Oost-Suriname, met name de Boni's die in de moerassen tussen Paramaribo en de grens met Frans Guyana verbleven. Tegen het eind van de jaren 1760 hadden zij zich verenigd en vormden een steeds grotere bedreiging voor de plantages. Door toedoen van onder meer leider Boni waren zij goed georganiseerd en overvielen ook militaire posten.[5] Zelfs in Paramaribo was men beducht voor hun komst.

De autoriteiten besloten nu de rekrutering en inzet van negersoldaten beter te organiseren. En vooral: zij maakten de dienstneming aantrekkelijk door vrijheid en grondbezit in het vooruitzicht te stellen na afloop van de dienstdienst. Dat was een belangrijk besluit, waarmee de autoriteiten in Suriname voorop liepen. De Britten gingen in hun West-Indische bezittingen eveneens onder soortgelijke voorwaarden en beloften over tot de rekrutering van slaven, maar dat was pas na 1795. Zeker is dat gouverneur J. Nepveu hierin een actieve rol heeft gespeeld. Hij hield zich zeer intensief bezig met de strijd tegen de bosnegers en met de defensie en het leger in het algemeen. Door zijn toedoen werd in 1770 een eerste korps van zwarte militairen opgericht bestaande uit 150, later 300 vrijgemaakte slaven en kleurlingen. Toch beantwoordde dit 'Corps Vrije Neegers en Mulatten' niet geheel aan de verwachtingen. Meer succes had het 'Neeger Vrijcorps', opgericht in 1772 en bekend geworden als de 'Zwarte Jagers', dat uit 300, van planters gekochte gezonde en sterke slaven bestond. Hen werd de vrijheid in het vooruitzicht gesteld na completering van hun dienstperiode. De Zwarte Jagers brachten nieuw elan en introduceerden militaire vaardigheden en vernieuwingen die dringend nodig waren in de kolonie. Zij traden op als lichte infanterie in losse, zeer gemotiveerde en gedisciplineerde formaties van negen man onder aanvoering van een blanke officier of onderofficier. De koloniale praktijk sloot daarmee aan bij ontwikkelingen in Europa waar op dat moment lichte infanterie sterk in de belangstelling stond. De Zwarte Jagers waren gekleed in een korte, lichte broek, droegen een kort blank wapen, een geweer, ammunitie en tabak bij zich, en hadden als onderscheidingsteken een (aanvankelijk groene, maar later) rode muts, waardoor zij bekend kwamen te staan als de redimus. Zij ontvingen een soldij van zeven gulden per maand, een premie van 50 gulden voor elke gevangengenomen of gedode bosneger, alsmede een eigen stuk grond in de nabijheid van Paramaribo. Voor het eerst beschikten de koloniale troepen nu over militairen die in staat waren de bosnegers stevig aan te pakken, onophoudelijk te achtervolgen en op te jagen. Zij waren beter bestand tegen het terrein en het klimaat dan de reguliere militairen. Desondanks werden zij niet opgenomen in het koloniale leger en bleven beschouwd als een hulptroep die niet tot het leger behoorde. De Zwarte Jagers speelden onder leiding van bekwame officieren (zoals bijvoorbeeld de latere gouverneur J.F. de Friderici) een doorslaggevende rol in de strijd met de Boni's die met onderbrekingen tot 1793 duurde en namen in feite de vechtfunctie van de blanke koloniale troepen over. De Schotse officier J.G. Stedman, die tussen 1773 en 1777 in Suriname diende en aan de Bonioorlog deelnam, roemde de redimus. Hij noemde ze even nuttig als alle andere militairen bij elkaar en achtte een Zwarte Jager evenveel waard als zes Europese soldaten, zoals hij later, in zijn in boekvorm uitgegeven journaal schreef.

In het oprichtingsjaar van de Zwarte Jagers, 1772, was de nood zo hoog gestegen dat de Surinaamse autoriteiten zich gedwongen zagen nog een bijzondere maatregel te nemen. Zij vroegen de Staten-Generaal in Nederland om een expeditionaire troepenmacht naar Suriname te zenden voor de strijd tegen Boni. In 1773 kwamen de eerste militairen aan; uiteindelijk zouden er 1.600 arriveren. Dit bleek eveneens een groot succes, niet eens zozeer vanwege het aantal, als wel vanwege de bevelhebber van de troep: de zestigjarige Zwitserse kolonel in Staatse dienst, L.H. Fourgeoud. Deze was een uiterst krachtige, energieke en meedogenloos optredende aanvoerder, die al eerder ervaring had opgedaan met oorlogvoering in West-Indië. In 1763 was hij betrokken geweest bij het neerslaan van een grote slavenopstand in de kolonie Berbice, ten westen van Suriname in het huidige Guyana.

Fourgeoud had een moeilijke start. Vanaf het begin stond hij op gespannen voet met gouverneur Nepveu die vond dat Fourgeoud veel te hard van stapel liep met grootse en dus dure plannen voor een offensief. Bovendien zag het er even naar uit dat de bosnegers de strijd zouden opgeven en dat de inzet van de Staatse troepen helemaal niet meer nodig was. Maar dat bleek een verkeerde inschatting en spoedig moest Fourgeoud toch in actie komen. Aanvankelijk zette hij zijn Staatse troepen in. Hij verdeelde ze in drie aparte, mobiele colonnes en opende de aanval. Dat was niet de juiste methode, zoals hij zelf al snel inzag. Vervolgens schakelde hij de redimusu in met wie hij in 1774 en 1775 maandenlang door het regenwoud en de moerassen trok voor een grote klopjacht op de Boni's. Met grote hardnekkigheid volgde hij de sporen van de bosnegers, ontdekte en verwoestte talrijke kostgronden en dorpen en wist een aantal bosnegers te doden of gevangen te nemen. Zelfs in het regenseizoen, wanneer de reguliere troepen gewoonlijk hun offensief staakten, bleef hij tegen de Boni's ageren. Fourgeoud nam grote risico's, sprong zeer verkwistend met zijn troepen om en gaf zijn ondergeschikten veel ruimte om op te treden wanneer zij dat wenselijk achtten. Hij wilde de vaart erin houden en nam zijn eigen verliezen op de koop toe. Fourgeouds leiderschap was hardhandig, grof en wreed, maar wel effectief. Hij slaagde er in de loop van 1776 in Boni en zijn uitgedunde strijdmacht over de Marowijne te drijven naar Frans Guyana. Een van zijn ondergeschikten, de eerder geciteerde kapitein Stedman, nam er aan deel en publiceerde in 1790 een fascinerend en gedetailleerd, maar voor Fourgeoud weinig vleidend verslag onder de titel: *A Narrative of a Five Years Expedition against the Revolted Negroes of Surinam*.^[6]

Fourgeouds optreden viel echter niet in de smaak bij de planters en koloniale autoriteiten, met gouverneur Nepveu voorop. Zij hadden al snel genoeg gekregen van de Zwitser en ergerden zich aan zijn constante eisen en kritiek. Fourgeoud vroeg voortdurend om meer soldaten, meer geld, meer en betere voorraden en eiste van de autoriteiten meer vertoon van energie en daadkracht. Maar die vonden dat voor zijn aanpak te veel militairen nodig waren. Gouverneur Nepveu bracht het interne conflict tot een einde door tegen de zin van Fourgeoud (en trouwens ook van de planters) het offensieve optreden te vervangen door een defensieve aanpak. In 1775 besloot hij tot de aanleg van een verdedigingslinie, het zogenoemde Militaire Cordon. Het Cordon, dat zich uitstreekte van de kust ten oosten van Paramaribo tot de Suriname rivier, was 94 km lang, bestond uit een 24 meter breed pad, met daarbij een soort gracht en telde 30 versterkte posten en 20 kleine pikets. Het was de doodsteek voor Fourgeouds offensieve aanpak. De kolonel verliet spoedig daarop, in 1776, Suriname. De aanleg van het Cordon kostte een fortuin en legde beslag op vrijwel alle Sociëteitstroepen als bezetting van de versterkte posten en pikets, maar droeg weinig bij tot de veiligheid van de plantages. De linie raakte al binnen enkele jaren in verval, want de hoge onderhoudskosten konden niet worden opgebracht. In 1789 kwamen de Boni's terug en hervatten het offensief. De redimusu speelden ook nu weer een belangrijke rol onder de befaamd geworden officier P.S. Stoelman.

Balans van de strijd

Bezien uit het perspectief van de koloniale overheid, de planters en de militairen die de bosnegers moesten bestrijden, was het land een nachtmerrie. Het was vrijwel onmogelijk om de plantages afdoende tegen aanvallers te beschermen. Maar het was nog veel moeilijker om de bosnegers actief te bestrijden en militaire expedities te organiseren in het regenwoud.

Een eeuw strijd resulteerde niet in de definitieve nederlaag van de bosnegers. Weliswaar leden zij flinke verliezen, werden (tijdelijk) verjaagd en werden hun kostgronden verwoest, maar zij werden niet verslagen. De hydra wás niet te verslaan. Zelfs Fourgeouds harde aanpak resulteerde niet in een ondubbelzinnige overwinning. Dat kwam enerzijds door het militaire talent van de bosnegers die in de loop der jaren een succesvolle strijdmethode, hun eigen versie van de guerrilla ('kleine oorlog'), hadden ontwikkeld. Zij namen wel enkele zaken van de koloniale militairen over, met name het gebruik van vuurwapens en hanteerden die zelfs efficiënter en effectiever dan hen. En tenslotte hadden zij enkele krachtige aanvoerders, met name Boni, een natuurtalent op militair gebied.

Anderzijds kan het weinig succesvolle militaire optreden worden verklaard uit de gebrekkige operaties van de koloniale troepen en autoriteiten. Hun kwaliteit, maar ook het militaire leiderschap in Suriname liet te wensen over. De militairen die er dienden waren nu eenmaal niet de fine fleur van de Nederlandse krijgsmacht. De Europese soldaten waren onvoldoende bestand tegen klimaat en terrein; velen waren permanent ziek. De officieren vertoonden weinig inventiviteit. Het leger probeerde geen andere aanpak, ondanks het feit dat in de decennia na 1730 het failliet van de grote expedities afdoende was gebleken. De bevoorrading en verzorging van het leger schoten steeds ernstig tekort. Het leger in Suriname was een ondergeschoven kindje.

Aan die verwaarlozing hebben de civiele autoriteiten in de kolonie sterk bijgedragen. Leger en defensie waren een sluitpost. Gouverneur en planters schoven de verantwoordelijkheid voor veiligheid en legerorganisatie steeds op elkaar af. Het gevolg was dat er te weinig werd gedaan om het leger te versterken en in staat te stellen efficiënt op te treden. Twee gouverneurs maakten hierop een uitzondering. In de eerste plaats J.J. Mauritius, die in de jaren 1740 onderkende dat het leger werd verwaarloosd en dat het daarom in de strijd met de bosnegers nooit succesvol kon zijn. Hij zag ook in dat een contraguerrilla-aanpak nodig zou zijn om hen te bedwingen. Hij was echter niet in staat de sabotage van de planters te breken en keerde onverrichter zake naar Nederland terug. De tweede was J. Nepveu die zich in de jaren 1770 actief met het leger en de oorlog met de bosnegers bemoeide en aan de wieg stond van de oprichting van de succesvolle Zwarte Jagers. Hij maakte daar echter enkele jaren later ook weer eigenhandig een eind aan door Fourgeouds offensief af te breken en over te schakelen op een defensieve benadering. Hij deed dit om te bezuinigen, maar het experiment kostte evengoed handen vol geld en kon een langdurige voortzetting van de vijandelijkheden niet voorkomen. Veelbelovende militaire vernieuwingen verdwenen op die manier geruisloos uit beeld.

Het blijft dan ook merkwaardig dat de redimusu nooit een vast onderdeel van de koloniale militia zijn geworden. Zij bleven buiten het leger staan en vervulden daardoor een geringere rol dan had gekund. Zij hadden onder de best denkbare omstandigheden een soort 'kraamkamer' van een nieuwe en aan de omstandigheden aangepaste tactiek kunnen worden en, zoals een eeuw later in Atjeh in Nederlands-Indië met het Korps Marechaussee wel het geval zou worden, kunnen leiden tot een tactische omwenteling in het leger in zijn geheel. De redimusu raakten na de Boni-oorlogen enigszins op de achtergrond en ontketenden in 1805 zelfs een munterij. Het verzet van de bosnegers was toen echter nog lang niet bedwongen. Dat ging ook in de negentiende eeuw

nog door. Pas de afschaffing van de slavernij in 1863 zou er een eind aan maken. Met betrekking tot de koloniale militie valt voorts nog op te merken dat in de kolonie leger en defensie een voortdurend politiek twistpunt waren, veroorzaakt door de eigenaardige en weinig efficiënte bestuursstructuur. Suriname werd bestuurd door een gouverneur (benoemd door de Sociëteit na goedkeuring door de Staten-Generaal), die werd bijgestaan door de 'Hof van Politie' (Politieke Raad), bestaande uit planters. 'Bijgestaan' is echter niet het juiste woord, 'tegengewerkt' zou een passender kwalificatie zijn. Tussen de gouverneur en zijn Politieke Raad heerste een permanente conflictsituatie. Met name konden zij het niet eens worden over de defensie en de betaling van het leger. De planters stonden op het standpunt dat het leger betaald diende te worden door de overheid en dat daarbij was inbegrepen de strijd tegen de bosnegers. De gouverneur daarentegen stond op het standpunt dat het vooral een zaak was van de planters zelf. Dit conflict hield Suriname de hele achttiende eeuw in zijn greep en zorgde er mede voor dat de strijd tegen de bosnegers slecht geregeld was en uiterst onsuccesvol verliep.

Literatuurlijst

- Beet, Chris de en Richard Price, *De Saramakaanse vrede van 1762: geselecteerde documenten* (Utrecht 1982).
- Bosschart, F.G.J., *De troepenmacht in Suriname* (Breda 1900).
- Buddingh', Hans *Geschiedenis van Suriname* (Utrecht 2000).
- Hoogbergen, W.S.M., *De Boni-oorlogen, 1757-1860. Marronage en guerrilla in Oost-Suriname* (Utrecht 1985).
- Hoogbergen, W.S.M., 'De bosnegers zijn gekomen!' *Slavernij en rebellie in Suriname* (Amsterdam, 1992) [gepopulariseerde handelseditie van *De Boni-oorlogen, 1757-1860. Marronage en guerrilla in Oost-Suriname*].
- Lohnstein, M.J., 'De uniformering van de militie in Suriname in de achttiende eeuw', in: *Armamentaria* 27 (1992), 17-34.
- Price, Richard, *First Time. The Historical Vision of an Afro-American People* (Baltimore 1983).
- Stedman, J.G., *A Narrative of a Five Years Expedition against the Revolted Negroes of Surinam* (London 1790).
- Steegh, Frans e.a., *Geschiedenis van Suriname. Van stam tot staat* (Zutphen 1993).

Noten

- 1 De gegevens over de geschiedenis van Suriname zijn voornamelijk ontleend aan: Frans Steegh e.a., *Geschiedenis van Suriname. Van stam tot staat* (Zutphen 1993) en Hans Buddingh', *Geschiedenis van Suriname* (Utrecht 2000, 3e druk). Voor de Surinaamse militie in de achttiende eeuw kan verwezen worden naar een artikel in *Armamentaria* 27 (1992), 17-34: M.J. Lohnstein, 'De uniformering van de militie in Suriname in de achttiende eeuw'.
- 2 Zonder daar dieper op in te gaan, zal worden volstaan met de constatering dat historisch onderzoek van de laatste decennia een dergelijke reputatie heeft bevestigd.
- 3 Het onderzoek naar de geschiedenis van de Surinaamse bosnegers is vooral uitgevoerd door antropologen. Zij vermelden in hun werk veel gegevens van militair-historische aard. De volgende werken zijn onmisbaar voor onze kennis van de militaire geschiedenis van de bosnegers en er is voor deze paragraaf en voor het artikel in zijn geheel en de kaartjes dan ook dankbaar gebruik van gemaakt: W.S.M. Hoogbergen, *De Boni-oorlogen, 1757-1860. Marronage en guerrilla in Oost-Suriname* (Utrecht 1985); van dit boek verscheen een gepopulariseerde handelseditie onder de titel: 'De bosnegers zijn gekomen!' *Slavernij en rebellie in Suriname* (Amsterdam 1992); Chris de Beet, *De eerste Boni-oorlog, 1765-1778* (Utrecht 1984); Chris de Beet en Richard Price, *De Saramakaanse vrede van 1762: geselecteerde documenten* (Utrecht 1982); Richard Price heeft een groot aantal publicaties over de bosnegers op zijn naam staan; hier is vooral gebruik gemaakt van: *First Time. The Historical Vision of an Afro-American People* (Baltimore 1983); meer specifiek militair georiënteerd is: F.G.J. Bosschart, *De troepenmacht in Suriname* (Breda 1900).
- 4 Gegevens over de militaire expedities in deze paragraaf zijn ontleend aan de in noot 2 genoemde titels van De Beet, Price en Bosschart.

- 5 Voor de Boni-oorlogen is vooral gebruik gemaakt van de geciteerde werken van Hoogbergen.
- 6 J.G. Stedman, *A Narrative of a Five Years Expedition against the Revolted Negroes of Surinam* (London 1790). Bijzonder goed is de door Sally en Richard Price bezorgde nieuwe en ongekuiste editie, verschenen in Baltimore in 1988.